

Tres cartes amoroses de George Sand a Pagello

PIERRE Borel, el conegut escriptor francès, acaba de donar a conèixer tres cartes de George Sand a Pagello, fins avui inèdites. La publicació d'aquestes cartes amoroses de la gran escriptora francesa, és, dintre les lletres franceses, un esdeveniment literari. En efecte, elles es refereixen a la més estranya història d'amor que ens hagi tramès el segle dinou, la qual, per bé que hagi fet ja rajar molta tinta, encara s'està molt lluny d'haver-se'n dit tot. Aquesta història d'amor és la dels amants de Venècia, això és, l'aventura amorosa de George Sand, d'Alfred de Musset i del doctor Pere Pagello. Aquesta novel·la amorosa, en síntesi, es la següent: Alfred de Musset, en Juliol 1833, esdevé l'amant de George Sand. Ambdós amants senten una gran passió amorosa i els dos creuen haver trobat l'un en l'altre l'amant ideal. Però no és així; diferents de caràcter i iguals de talent, aviat la seva vida és un turment pels dos. Els núvols turmentadors desapareixen momentàniament davant la perspectiva d'un viatge a Itàlia; a principis de Desembre fan aquest viatge. Van a Gènova, Pisa i Florència i per fi arriben a Venècia, a darrers de Gener 1834, on s'instal·len. George Sand, que des de Gènova es trobava sofrenta, cau malalta i la visita el doctor Pagello. Durant la seva malaltia, Musset l'abandona moltes hores del dia i es diverteix amb les venecianes; àdhuc proposa a ella que en endavant visquin com a dos bons camarades. Però renaix l'amor i Musset cau al seu torn malalt. Pagello és cridat per a assistir a Musset; i Sand, mentre té cura admirablement de Musset, cau amorosa als braços de Pagello. Una imprudència els delata i Musset vol matar-los, però ve la reconciliació i el 29 de Març marxa sol cap a París, i escriu des de Pàdua i Gènova cartes a Pagello «al seu volgut germà» i a Sand «el seu volgut George». No acaba aquí la història aquesta d'amor, per tal com encara Sand i Musset tornen a esdevenir amants; només s'acaba, gràcies a ella, i definitivament, l'any 1835, al mes de Març. Ens abstindrem, però, d'entrar en més detalls i ens subjectarem a l'època a què es refereixen les tres cartes d'amor que traduïm i publiquem. Pel demés, Musset, en la seva obra «La Confession d'un enfant du siècle» ens ha deixat la història dels seus amors i del seu desengany i el lector podrà, si li interessa, dirigir-se a ella.

D'aquestes tres cartes, encara que sense data, ens és fàcil establir-ne el moment en què foren escrites. En la seva correspondència amb Sainte-Beuve, Sand, en una missiva datada del 25 Agost 1833 confessa que acaba d'enamorar-se d'Alfred de Musset. Si relacionem aquesta data amb aquest paràgraf de la primera carta que publiquem: «Hi ha vuit mesos que visc amb el pensament de la mort», haurem de concloure que aquesta carta fou escrita durant el mes de Mars 1834, això és, vuit mesos després de la confessió a Sainte-Beuve.

Per bé que en la darrera carta que publiquem George Sand deixi entreveure a Pagello que va a deixar-lo, i això suposaria que estava resolta la sortida comuna de Sand i Musset, el cert és que no marxà, ans al contrari, visqué amb Pagello fins a l'Agost de 1834, que arribaren tots dos a París. Si estava decidida la marxa comuna de Sand i Musset, per què s'abandonà aquest projecte? Es el que hom cerca d'aclarir, la qual cosa, però, no serà possible fins que nous documents, si mai es presenten, vinguin a fer la llum sobre aquest punt encara obscur.

Fins avui només es coneixien tres cartes de Sand a Pagello. Sortosament ara s'hi ajunten aquestes altres tres, les quals foren trameses pel seu destinatari a l'escriptor

Antonio Caccianiga, i aquest, abans de morir, en 1909, les confià al seu amic el professor Baïlo, avui Conservador del Museu Cívic de Trevisa.

La baronesa Dudevant, del seu veritable nom Aurora Dupin i coneguda universalment en el món de les lletres amb el pseudònim de George Sand, ha estat una de les més grans enamorades d'aquest món; sense ésser molt bella, el seu encant físic consistia en uns ulls negres, immensos i bellíssims; el que però excel·lia en ella era la seva finíssima sensibilitat, el seu gran talent de dona de lletres, la seva gràcia personal; quan es troba amb Musset ja tenia a la vora de trenta anys i ell solament en tenia vintitrés; malgrat la diferència d'anys la passió que neix en Musset és fonda, profundíssima; en una de les cartes de Musset a George Sand li diu: «La posteritat repetirà els nostres noms com els dels amants immortals que només en tenen un per a tots dos, com Romeu i Julieta, com Eloïsa i Abelard». Aquesta profecia s'ha complert del tot. Els noms de Sand i Musset evocuen la més intensa història d'amor del segle passat. En quan a Pagello, d'una edat aproximadament igual a la de Musset, els seus amors amb George Sand tenen tot un altre caràcter que els de Musset. En les cartes que ací es publiquen és fàcilment deduïble la característica d'una i altra amor; el de Pagello és l'amor serena, equilibrada, sana. La de Musset, sols viu d'excitants; és, com si diguéssim, l'estupefaent de George Sand. Per això és un amor que acaba trencant-se, amb escàndol, amb estats passionals vivíssims; Pagello, home d'una bondat infinita, d'un caràcter senzill, d'una gran noblesa, representa el descans, l'oasi en la turbulenta amor de Sand per Musset.

A primera volta sembla quelcom estranya la situació dels tres personatges en aquesta història d'amor; pels nostres costums, ho és vertaderament i avui mereixeria l'actitud de Sand el més gran blasme; però aleshores no era així i cal situar-nos a l'època en què succeïen aquests esdeveniments per a comprendre'ls i no ésser massa severos amb Sand. Musset, en la seva «Confession d'un enfant du siècle», ens pinta maravellosament aquell temps que acabava de despertar-se del pesombre de l'època napoleònica i tenia ample i lliure camí, i rebia estímuls de tota la societat en general la vida amorosa de contingut romàntic. És el que diu Mme. Paul de Musset, una altra amiga de Musset, la qual després es casà amb el seu germà Paul, al front del plec de cartes que fent referència als seus amors amb Alfred de Musset, regalà a la Biblioteca Nacional de Paris. «En llegir aquestes cartes—prevenia Aimée d'Alton, o sigui Mme. Paul de Musset—no es deu pas oblidar que Alfred de Musset i la senyoreta X... formaven part d'aquesta generació ardenta, apassionada, entusiasta, de la qual el poeta ha parlat en la introducció de la «Confession d'un enfant du siècle». Els segles han canviat de tanta de manera després d'aquesta època! El que semblava senzill aleshores és una cosa incomprendible avui (1880). L'amor tenia, en 1837, un altre aire que avui; quan el món el trobava excusable, inclús el protegia. Quan hom es posava a estimar, res no es feia a mitges; els canvis dels sentiments i de totes les coses eren sense límits.»

No voldriem que fos considerada inoportuna i fóra de lloc la publicació d'aquestes cartes d'amor a les planes de la REVISTA DEL CENTRE DE LECTURA; aquestes tres cartes, si més no, es fan acceptables per la seva gran bellesa psicològica i sentimental, de les que la nostra traducció n'és solament un ben pàlid reflex, degut a la imperfeció del nostre lèxic. Sortosament, el tema que fins ara era desconegut a les nostres lletres, els epistolaris amorosos, amb la publicació del petit llibret sobre correspondència amorosa de Carles Soldevila, ha estat encetat, per bé que amb mostres epistolars no catalanes, emprades als més grans enamorats de fora de casa nostra; és vertaderament lamentable aquesta falla en la literatura catalana; convindria que vingués una

rectificació, puix no és de creure que al nostre poble li hagin mancat els grans enamorats i les grans enamorades. I, si hi han estat, seria lamentabilíssim que les cartes d'amor, per oblit o per un fals pudor, s'haguessin perdut i per aquests motius la nostra literatura es vegés orfe de les flors més excelses de la sensibilitat humana. Res fóra més trist que la manca d'epistolaris amorosos a la nostra terra obeís a les causes que indica Soldevila: «a què havem estat durant força segles un poble treballador, entenimentat i província». «I l'amor passió, afegeix, per a donar fruits literàriament exquisits, demana una mica d'oci, un grà de follia i una atmòsfera d'alta sensibilitat.» Aleshores fóra qüestió de desitjar que aquestes tres circumstàncies les assolíssim ben aviat; només que guanyes en ressaltarien per la nostra literatura, en aquest aspecte inexistent encara.—R. F. I G.

PRIMERA CARTA

«Nosaltres sofrim, amic meu, nosaltres sofrim! Tens coratge? Jo tinc necessitat del teu per a donar ajut al meu: car, jo estic trista fins a morir-ne. La meua vida és terrible a prop d'Alfred. Havem sofert tant l'un i l'altre que no podem ja conèixer la calma. Totes les nostres converses estan plenes d'agror i no podem parlar ni del passat, ni del present ni de l'avenir, sense reprotxar-nos, indirectament o directament, el mal que ens havem fet. Jo espero que dintre poc tindrà la força de treballar, o de distreure's, i que així esdevindrà més suportable la nostra intimitat. En l'espera, l'enuig i la tristesa em consumeixen; dóna'm ajut per a tenir paciència, i no em mostris la teva tristesa; em fa encara més mal que tota la resta. Aquest matí, tu estaves trist, has dit paraules de desencoratjament que he comprès: amic meu, amic meu, jo t'ho prego, amaga'm els teus sofriments. M'és necessari molt d'estoïcisme per a no deixar-me portar pels meus i per a no reclamar i reprendre la llibertat que em pertoca. Aquesta tarda, quan he estat obligada a refusarte de sortir amb tu, s'ha fet bocins el meu cor i quan has marxat, he tingut tantes ganes de plorar, que per a mí ha estat un suplici. Però és que havia vist tanta de fredor i tanta de tristesa a la cara d'Alfred, que he cregut que havia de fer-li aquest sacrifici. Doncs bé, les nostres relacions estan de tal manera fetes malbé i enverinades que tot s'agreuja i es gira malament contra nosaltres. Quan ell ha vist que jo no sortia, m'ha reprotxat d'estar trista i de no saber amagar el meu desplaer. Què fer? No puc fingir per ell l'amor que no sento ja més. El que ell avui em demostra i que m'hauria fet tan feliç fa dos mesos, poca cosa em diu i em persuadeix encara menys. Què és un amor semblant? Quan jo era la seva esclava, ell m'estimava feblement; ara que jo entro en els drets de la meua raó, el seu orgull ferit s'uneix a mí i em persegueix com una conquesta difícil... Tens raó quan tu dius que tan aviat com podés sotmetre'm novament, ja n'abusaria, i que no coneix l'amor veritable. Aquest no té necessitat de querelles per a mantenir-se despert; no és ni feble, ni malalt, no té necessitat d'excitants; és sa i fort. La felicitat no l'adorm, la tranquil·litat i la confiança no el maten, no coneix ni la gelosia, ni la còlera; no demana mai perdó perquè no ofèn mai; és igual i pur com un cel bell; no necessita nuvolades per a fer ressaltar el seu esplendor.

He estat cega i folla de creure que aquest nen ho comprendria. És tan incapaç de constància com de ressentiment. No té ni odi ni amor, no és ni bo ni dolent. És bell, amable, intel·ligent; serà feliç amb altres caràcters diferents del meu. Porto molta pressa de que tingui la llibertat i de què jo trobi la meua. O, la meua llibertat, la meua santa llibertat que m'havia costat tant d'aconseguir i què havia jurat de conservar!

Doncs bé, només la desitjo per a tornar-la a perdre; el meu cor no trenca aquesta cadena més que per a cercar-ne una altra de més forta. És foll, ho sé, però m'és impossible de no tenir en tu una confiança cega i de no creure que la felicitat per a mí està amagada en el teu amor. Si coneguessis la meua vida i si compreguessis bé el meu trist cor, potser tu mateix em diries que sóc imprudent.

No hi ha cap amic que no m'aconsellés, si jo el consultava, de lliurar la meua ànima de tota passió forta; però això no em privaria de lliurar-me a tu i d'adormir-me tranquil·la entre els teus braços. Si la desgràcia cau damunt nostre, si la nostra afecció ens fa sofrir un dia, o que la malaltia, la misèria o la dolenteria humana ens setiessin, tantseval. Haurem estimat, haurem estat feliços. Jo em sento amb forces per a sofrir. He sofert tant per éssers que no se't poden comparar sigui en amor, sigui en amistat, que jo sofreixi encara, si Déu ho vol, però que tu m'estimis, i que tingui encara sobre la terra alguns dies com els que tu m'has donat! Que sigui el que vulgui, la felicitat val bé la pena d'ésser comprada. Hi ha vuit

mesos que visc amb el pensament de la mort. Des del dia que vaig estimar Alfred, en tot instant he jugat amb el suïcidi. M'he habituat a dir: «Encara un mes, encara una setmana i després dues bales al cap o una dosi d'opi a l'estòmac». Quan t'he conegut, hauria donat la meua vida per dos sous, com diu Francesco (1). M'hauria tirat a mar, no solament per a salvar el meu proïsme, sinó també per retirar-ne un gos o per recollir-ne el meu mocador. Ara, no sóc més capaç de por.

He anat tan lluny en la desesperança com cap ànima humana pugui anar-hi. Hi he aconseguit una força d'inèrcia que és superior a l'heroïsme, sense que s'hi assembli gens. Res no pot espantar-me. No poden haver-hi en el meu camí passos més difícils com els que jo he travessat. Jo aniré, mentres hi hagi encara algunes flors, a les vores del camí i les colliré sense tenir temença dels abims que són ben aprop. M'ha estat dit cent vegades que l'amor era una quimera i la felicitat un somni. M'ho he dit a mi mateixa, però mentre senti la força de desitjar la felicitat i l'amor, tindrè la força d'esperar-los.

I tu, no duptes? Tu ets jove i fort, la teua ànima és tota nova, tota bella, tota vigorosa. Doncs bé, encara que només fossis un noble foll, valdries més tu que tots els que neguen. Porta'm allà on tu vulguis. Jo em confio a la teua virtut, estimem, sofrim, morim junts.

Adéu, Pere meu! adéu, noble cor meu! jo t'estimo i jo et considero. Tu no saps la valor que aquesta darrera paraula té en la meua boca; i en té molta menys en la teua, fill meu. Ets tan lleial i tan bo, que tu creus bones moltes persones. Jo, jo dupto de l'univers enter, i només faig excepció de tu.

Ens veurem demà a la tarda: anirem junts al teatre, que Alfred s'enfadi o no. Ja li he fet prou sacrificis des de fa dos dies per a tenir el dret a un dia de llibertat. Tingues coratge, estima'm, recorda't que t'estimo, com si mai no hagués sofert. Estigues segur que solament la mort podrà privar-me de reunir-me amb tu dins de poc. Tingues confiança en mi com jo en tinc en tu. Adéu, ànima meua, adéu esperança i felicitat meves, t'estimo».

SEGONA CARTA

«Pere meu, Pere meu! Tu si que ets un home. Se't pot estimar, i considerar: com ets bo, amic meu, com ets sensible i generós! Com saps sacrificar-te sense vacil·lar un instant!

Si, jo et considero; si, jo t'estimo. Si, jo pagaré la teua virtut amb una amor digna de tu. Quines comparances no em fas fer a cada moment entre tu i els que he estimat i tots els que he conegut! No obstant i que conec alguns homes dignes de veneració, jo crec que tu ets el millor de tots. Tu tens llurs qualitats i no tens llurs defectes. Aquest pobre nen malalt que m'has portat aquesta tarda, li costa molt de comprendre't; però t'admira i et beneeix. Quasi que no crec en la seva conversió. Sé bé que aquesta follia no serà la darrera i que encara hauré de sofrir molt amb ell. No obstant, no puc estar-me de desesperar-me quan el veig abandonat i mancat d'assistència, d'amistat i de socors, amb una salut tan feble, un cap tan malalt i tan poc coratge. Malgrat el mal, com espero encara sofrir per ell! sóc feliç quan veig que retorna a col·locar-se sota el meu ajut. Pobre jove poeta que té el sentiment de les grans coses, però que no té la força d'executar-les; és ben digne d'inspirar compassió, ja que és ben culpable, i quan es troba sol i abandonat, no té refugi en la seva consciència. No pot com tu, amic, consolar-se dels seus mals amb el pensament d'haver complert un deure o d'haver fet una bona acció; obeeix a tots els seus mals moviments i en sofreix; és necessari plànyer-lo. Sovint m'ofèn tan greument que la meua pietat resta amagada per una espècie de menyspreu per la seva feblesa i la seva injustícia. Però nosaltres som dos per a vetllar sobre d'ell i la misericòrdia de l'un es reanima quan la de l'altre està fadigada. Ajuda'm a acomplir aquesta tasca fins al final. Serem tan feliços, quan ens retrobarem, i que plens d'amor, en els braços l'un de l'altre, ens podrem dir que no tenim res a reprotxar-nos! Ens recordarem el que havem sacrificat dels dies que hauriem pogut consagrar a la felicitat i que havem consagrat a la pietat i gosarem doblement dels dies de llibertat i de delícies que ens seran donats. Els rebrem del cel com una recompensa. Si el meu amor i les meves carícies poden semblar-te un preu digne de la teua grandesa i de la teua bondat, estigues segur que tu seràs ben pagat, o Pere meu! Si t'és prou per a merèixer-te, el que t'apreciï i et compregui bé, pots estar segur que et mereixo.

Alfred deia aquesta nit: «Quin home aquest Pagello! Quin cor! Quina força! M'ha quasi confessat

(1) Gondoler de George Sand i de Musset.

que t'estima i no obstant ve a cercar-me, quan podria aprofitar-se de les nostres renyines i em porta a prop teu, obté el meu perdó. Em sembla que a prop vostre jo sóc un nen. Tu em fas vergonya a mi mateix, jo sento que hauria de posar la teva mà en la seva i anar-me'n a plorar tot sol la felicitat que no he sabut merèixer. Pagello és l'home que t'era necessari, pobre George meva: aqueix t'hauria sabut respectar.»

Es així com el teu rival parla de tu, Pere meu. Es el més bell elogi que un home pugui rebre d'un altre home. M'agrada escoltar-lo i ho perdono tot a Alfred quan veig que et fa justícia: m'apar que es purifica i s'ennobleix al comprendre't.

Que faria ell en el teu lloc, el pobre nen?

Mai no em deixaria marxar amb un home que hagués estat el meu amant dos mesos abans. Em creuria incapaç de resistir als seus precs i a les seves carícies, m'obligaria a escollir entre aquest home i ell i si persistia a complir el meu deure a prop del trist i del malalt, m'abandonaria, i es creuria amb dret de menysprear-me. I tu, Pere meu, tu no em coneixes apenes, tu no sabs quina ha estat la meva vida passada, no tens cap garantia de la meva lleialtat, sóc potser una aventurera i la darrera de les dones; no obstant, et fies de la meva paraula; tu portes a prop meu l'home que pretén tenir drets sobre meu, tu creus en la meva fermesa, en la meva castedat, t'adorms tranquil sobre tot això. Déu és testimoni que tu tens raó, Pere; tu has escollit el vertader i sol mitjà d'encadenar-me a tu. Però en fi tu t'has arriscat; t'has lliurat a mi com un infant als braços de la seva mare; no has tingut temença d'esdevenir ridícul, tu. Amic meu, amic meu, has fet bé. Jo sé el que val un gran cor, i cap bell sentiment no és perdut amb mi. Tu veuràs, Pere, com jo sé estimar al que és digne d'ésser estimat.

Adéu, ànima meva! Adéu, jo espero que no estarem molt de temps sense reveure'ns. Alfred anirà a trobar-te si tu no vens. Aprovo el que li hagus dit que tu no vols venir a casa nostra, però si ell t'ho prega bé, tu cediràs. Tu deus ben sofrir entre nosaltres dos, però això val més que no pas el no veure'ns gens. Em serà ben difícil de concedir-te entrevistes; ja veus quines escenes això porta; per algunes hores d'absència em renyeix durant tres dies i tres nits, per tal com ell no dorm; es desperta i ve cada moment a veure el que jo faig. Aquesta vigilància m'és odiosa. Em sembla que visc en una gàvia que m'ofega i a la nit em desperto amb una muntanya damunt del pit. M'apar sentir sempre aquest pas furtiu a l'entorn del meu llit i només dormo amb un ull. M'és necessària una força de cavall per a no dir-li a cada instant que m'és insuportable. Les seves protestes em fan encara més mal. M'és impossible de no enternir-me amb les seves llàgrimes. El meu cor s'infla i es trenca. Tinc necessitat de tu, voldria estrènyer-te contra el meu pit oprès de dolor i d'avorriment. Els meus nervis estan excitats com si hagués begut alcohol. Al mig dels meus somnis, et veig passar: em sembla que corro darrera teu, però que una mà gelosa em reté sempre; aleshores, tinc una set ardenta, obro els braços per a agafar-te i em desperto al moment de cridar-te. Ah! si podés cridar el teu nom vint vegades durant la nit, això em sembla que em faria trobar millor, però és necessari que calli i que sofreixi. Ah! dóna'm coratge.

Adéu! adéu! t'estimo! t'estimo! t'estimo!

TERCERA CARTA

«Angel meu, tingues coratge. No podré sortir ja més amb tu. Encara he tingut molta tristesa avui. Alfred ha estat molt trist i molt bo. Jo veig que ja no gosa enfadar-se de la nostra intimitat, però que el fa sofrir. Seria cruel si no li 'estalviés els mals que puc estalviar-li. Jo sé que lluny de plànyer-t'en, m'aprovaràs. Tinc confiança en el meu amor i en la meva paraula. Jo faré per ell tot el que l'amistat i la compassió podran dictar-me, però el meu cor i la meva persona no pertanyeran més que a tu. Estigues doncs tranquil i sofreix amb paciència. Recorda't que t'he promès de retornar aviat i que tu m'has promès de no dubtar mai de mi. La teva confiança és el que més t'ennobleix als meus ulls i el que m'uneix a tu per una consideració més sòlida.

Continúa venint a veure'm a la nit, però jo crec que faries bé de no venir més tots els matins. T'escriuré quan pugui escapar-me i donar-te un «rendez-vous» en gòndola; això no serà pas abans de dos o tres dies. Es necessari que acostumi a Alfred a veure'm sortir sola sense sospitar de mi. Esperem encara un o dos dies de felicitat abans de separar-nos, i desseguida preguem a Déu de fer marxar el temps de pressa i estimem-nos.»